

UNECE Jungtinių Tautų
Europos ekonomikos komisija

Darnaus vystymosi švietimo dešimtmetis

JUNGTINIŲ TAUTŲ EUROPOS EKONOMIKOS KOMISIJOS DARNAUS VYSTYMOŠI ŠVIETIMO STRATEGIJA

JUNGTINIŲ TAUTŲ
EUROPOS EKONOMIKOS KOMISIJOS
DARNAUS VYSTYMOŠI
ŠVIETIMO STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO
VILNIAUS GAIRĖS

Vilnius, 2005

UDK 37(4)
Ju-107

„UNECE Strategy for Education for Sustainable Development“ ir „Vilnius Framework for the Implementation of the UNECE Strategy for Education for Sustainable Development“ vertė Santa Grigaliūnaitė, UAB „Alumnus“

ISBN 9986-03-578-3

**JUNGTINĖS TAUTOS
EKONOMIKOS IR SOCIALINĖ TARYBA
EUROPOS EKONOMIKOS KOMISIJA
APLINKOS POLITIKOS KOMITETAS**

**JUNGTINIŲ TAUTŲ EUROPOS EKONOMIKOS KOMISIJOS
DARNAUS VYSTYMOŠI ŠVIETIMO STRATEGIJA,
priimta Aplinkos ir Švietimo ministerijų viršūnių susitikime,
2005 m. kovo 17–18 d., Vilnius**

Vizija

Mūsų ateities vizija yra tokia: regionas puoselėja bendras solidarumo, lygybės, žmonių, valstybių ir įvairių kartų tarpusavio pagarbos vertybes. Tai regionas, kuriam būdingas darnus vystymasis, apimantis ekonominį gyvybingumą, teisingumą, socialinę sanglaudą, aplinkos apsaugą ir darnų gamtos išteklių tvarkymą, kad būtų tenkinami dabartinės kartos poreikiai ir užtikrinama galimybė būsimoms kartoms tenkinti savo poreikius¹.

Švietimas – tai ne tik viena iš žmogaus teisių², tai būtina darnaus vystymosi sąlyga ir esminė gero valdymo, pagrįsto sprendimų priėmimo ir demokratijos skatinimo priemonė. Dėl to darnaus vystymosi švietimas (DVS) gali padėti paversti mūsų viziją tikrove. Darnaus vystymosi švietimas padeda plėtoti ir stiprinti asmenų, grupių, bendruomenių, organizacijų ir šalių gebėjimą svarstyti klausimus ir priimti sprendimus darnaus vystymosi labui. Jis gali padėti pakeisti žmonių požiūrį ir taip suteikti jiems galimybę kurti saugesnį, sveikesnį ir turtingesnį pasaulį – gerinti gyvenimo kokybę. Darnaus vystymosi švietimas gali padėti ugdyti kritiškai mąstantį, labiau nusimanantį ir pajėgesnį žmogų, galintį svarstyti naujas vizijas ir koncepcijas bei kurti naujus metodus ir priemones.

¹ Žr. t. p. Pasaulinė aplinkos ir plėtros komisija, „Bendra mūsų ateitis“, 1987 m.

² Žr. t. p. 5-osios ministrų konferencijos „Aplinka Europai“ Deklaraciją dėl darnaus vystymosi švietimo, Kijavas, 2003 m.

Ižanga

1. Įpareigojimas rengti Strategiją buvo numatytas deklaracijoje, kurią 2003 m. gegužę Kijeve vykusios 5-osios konferencijos „Aplinka Europai“ metu priėmė Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisijos (JTEEK) aplinkos ministrai. Rengiant Strategiją, buvo remiamasi regionine ir pasauline patirtimi. Ši Strategija prisideda prie Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi švietimo dešimtmečio strategijos veiksmų plano projekto, kurį parengė Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija (UNESCO), ir atitinka jo nuostatas. Dėl to įgyvendinant regione Dešimtmečio strategiją bei Pasaulio viršūnių susitikime dėl darnaus vystymosi priimtus dokumentus, reikėtų šia Strategija remtis.

2. Strategija buvo rengiama dalyvaujant vyriausybėms, švietimo institucijoms, nevyriausybiniams organizacijoms (NVO) ir kitoms JTEEK regiono suinteresuotosioms institucijoms bei tarptautinėms organizacijoms.

3. Ši Strategija turėtų padėti diegti ir plėtoti darnaus vystymosi švietimą JTEEK regione, taigi prisidėti prie mūsų bendros vizijos įgyvendinimo.

4. JTEEK regionas susideda iš šalių, kurių kultūra labai įvairi, o socialinės ekonominės bei politinės sąlygos skirtingos. Darnaus vystymosi ateitis didžia dalimi priklauso nuo kintančio gyvenimo būdo, taip pat vartojimo bei gamybos būdo, nors taip pat turi būti atsižvelgiama į šalių, kuriose skurdas tebėra vienas didžiausių rūpesčių, poreikius.

5. Regione yra ir sąlygos, ir poreikis įgyvendinti Strategiją. Daugelis regiono šalių yra sukūrusios švietimo sistemas, kuriose dirba kvalifikuoti pedagogai, užtikrinamos galimybės gauti pagrindinį išsilavinimą ir lygios „švietimo visiems“ galimybės, taip pat pasiektas aukštas raštingumo lygis, sukurtas mokslo potencialas ir sudarytos pilietinės visuomenės dalyvavimo galimybės. Vis dėlto, norint veiksmingai įgyvendinti DVŠ, dar kyla sunkumų. Švietimo sistemos turėtų būti tobulinamos, kad būtų sprendžiami tarpdalykiniai DVŠ klausimai, labiau įtraukiama pilietinė visuomenė, taip pat būtų gerinamas institucinis ir materialinis aprūpinimas.

I. TIKSLAI IR UŽDAVINIAI

6. Šios Strategijos tikslas yra paraginti JTEEK valstybes nares plėtoti ir integruoti DVŠ į savo formaliojo švietimo sistemas – į visus atitinkamus dalykus, – taip pat į neformalųjį švietimą ir savišvietą. Visuomenė taip įgis darnaus vystymosi žinių ir gebėjimų, didės žmonių kompetencija ir pasitikėjimas, taip pat galimybės siekti sveiko ir našaus gyvenimo, nesikertančio su gamta¹, rūpinantis visuomeninėms vertybėmis, lyčių lygybe ir kultūrų įvairove.

7. Strategijos tikslą padės įgyvendinti šie uždaviniai:

a) užtikrinti, kad politika bei reguliavimo ir vykdomoji sistemos prisidėtų prie DVŠ įgyvendinimo;

b) skatinti darnų vystymąsi per formalųjį ir neformalųjį mokymąsi bei savišvietą;

c) suteikti pedagogams kompetencijų įtraukti darnaus vystymosi klausimus į mokymo procesą;

d) užtikrinti, kad būtų prieinamos tinkamos DVŠ priemonės ir medžiaga;

e) skatinti DVŠ tyrimus ir plėtrą;

f) JTEEK regione stiprinti bendradarbiavimą DVŠ srityje visais lygmenimis.

II. TAIKYMO SRITIS

8. Strategiją priims suinteresuotosios JTEEK valstybės narės. Į regioną neįtrauktos šalys taip pat raginamos laikytis šios Strategijos.

9. Strategija yra skirta vyriausybėms. Joje išdėstyti motyvai ir patarimai, kaip plėtoti darnaus vystymosi integravimo į švietimą ir mokymąsi politiką ir praktiką, dalyvaujant pedagogams ir kitiems suinteresuotie-

¹ Rio de Žaneiro deklaracijoje dėl aplinkos ir plėtros sakoma, kad žmogus yra pagrindinis darnaus vystymosi proceso objektas, turintis teisę gyventi sveikai, produktyviai, nesikirdamas su gamta (Žr. Pasaulio viršūnių susitikimo dėl darnaus vystymosi Veiksmų planą, Jungtinės Tautos, 2002 m.).

siems asmenims. Įgyvendinant darnaus vystymosi švietimą būtina atsižvelgti į vietos, subnacionalines, nacionalines ir regionų sąlygas, todėl konkrečioje šalyje ir švietimo srityje galima labiau pabrėžti savitus darnaus vystymosi aspektus. Ši Strategija yra regiono šalims skirtos lanksčios gairės, jos įgyvendinimą lemia šalių specifinius poreikius ir sąlygas atitinkantys prioritetai ir iniciatyvos.

10. Strategija raginama palaikyti tarpžinybinį¹ ir įvairių suinteresuotųjų institucijų bendradarbiavimą ir partnerystę ir taip skatinti investuoti materialiuosius ir žmonių išteklius į DVŠ.

11. Strategija aprėpia pagrindines programos „Švietimas visiems: kolektyvinių išpareigojimų įgyvendinimas“² nuostatas.

12. Strategija remia daugiašalių susitarimų aplinkos ir kitais atitinkamais klausimais nuostatas dėl ryšių palaikymo, švietimo, visuomenės dalyvavimo ir sąmoningumo ugdymo. Ji taip pat turėtų prisidėti prie Rio de Žaneiro deklaracijos dėl aplinkosaugos ir plėtros 10 principo, Orhaus konvencijos³, Jungtinių Tautų Tūkstantmečio plėtros tikslų⁴ ir Kokybiško švietimo nuostatų⁵ įgyvendinimo, skatindama skaidrų, visa apimančių ir atsakingą sprendimų priėmimą ir visuomenės gebėjimų plėtotę.

III. PRINCIPAI

13. Būtina atsižvelgti į tai, kad darnaus vystymosi samprata yra kintama. Dėl to į darnų visuomenės vystymąsi turėtų būti žiūrima kaip į mokymosi procesą tiriant įvairius klausimus ir dilemas; įgijus daugiau patirties, atsakymai ir sprendimai atitinkamai gali keistis. Darnaus vystymosi mokymosi tikslai turėtų būti žinios, gebėjimai, supratimas, požiūris ir vertybės.

¹ Tarp valstybės institucijų.

² Dakaro veiksmų planas, UNESCO, 2000 m.

³ JTEEK konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais, Orhus (Danija), 1998 m.

⁴ Jungtinių Tautų Tūkstantmečio deklaracija, Generalinė Asamblėja, 8-asis plenarinis posėdis, 2000 m.

⁵ Bendras švietimo ministrų komunikatas, UNESCO Generalinės konferencijos 32-oji sesija, 2003 m.

14. DVŠ vis dar plėtojamas kaip plati, visapusiška koncepcija, apimanti tarpusavyje susijusius aplinkosaugos, ekonomikos ir socialinius klausimus. Ji išplečia aplinkosauginio švietimo koncepciją, kuria vis dažniau remiamasi, sprendžiant įvairius plėtros klausimus. Be to, DVŠ aprėpia plėtros švietimą ir kitas tikslines švietimo formas. Todėl integraliame DVŠ kontekste aplinkosauginio švietimo nuostatos turėtų būti plėtojamos ir papildomos kitomis švietimo sritimis.

15. Pagrindinės darnaus vystymosi temos, be kita ko, yra skurdo mažinimas, pilietiškumas, taika, etika, atsakomybė vietos ir pasaulio mastu, demokratija ir valdymas, teisingumas, saugumas, žmogaus teisės, sveikata, lyčių lygybė, kultūrų įvairovė, kaimo ir miesto plėtra, ekonomika, gamybos ir vartojimo modeliai, bendra atsakomybė, aplinkosauga, gamtos išteklių valdymas, biologinė ir kraštovaizdžio įvairovė¹. Kad būtų sprendžiami tokie įvairūs DVŠ klausimai, būtinas visuminis požiūris².

16. Įgyvendinant DVŠ, reikėtų spręsti šių sričių klausimus: gerinti pagrindinį išsilavinimą, orientuoti švietimą į darnų vystymąsi, ugdyti višumenės sąmoningumą ir skatinti kvalifikacijos tobulinimą³.

17. DVŠ turėtų ugdyti pagarbą įvairioms kultūroms ir jų supratimą, gebėjimą remtis jomis. Reikėtų pripažinti vietos gyventojų indėlį; rengiant švietimo programas, jie turėtų dalyvauti kaip partneriai. Tradicinės žinios turėtų būti vertinamos ir saugomos kaip neatskiriama DVŠ dalis.

18. Bet kurio lygio besimokantieji turėtų būti skatinami sistemiškai, kritiškai ir kūrybiškai mąstyti ir svarstyti vietos ir pasaulio masto klausimus. Tai yra prielaidos imtis veiklos vardan darnaus vystymosi⁴.

19. DVŠ yra visą gyvenimą – nuo vaikystės iki aukštojo mokslo ir suaugusiųjų mokymo – trunkantis procesas, platesnis nei formalusis švietimas. Kadangi žmogaus vertybės, gyvenimo būdas ir nuostatos susiformuoja

¹ Žr. t. p. UNESCO Darnaus vystymosi švietimo dešimtmečio strategijos Veiksmų plano projektą, 2003 m.

² Žr. t. p. Deklaraciją dėl darnaus vystymosi švietimo.

³ Žr. t. p. Darbotvarkę 21.

⁴ Žr. t. p. Deklaraciją dėl darnaus vystymosi švietimo.

muoja jau ankstyvame amžiuje, vaikų švietimas yra ypač svarbus. Mes mokomės, kai gyvenime tenka imtis įvairių užduočių, dėl to DVŠ turi būti laikomas visą gyvenimą aprėpiančiu procesu. Jis turėtų būti įtrauktas į visų lygių mokymo programas, įskaitant profesinį mokymą, pedagogų rengimą ir tęstinį specialistų ir pareigūnų kvalifikacijos tobulinimą.

20. Aukštasis mokslas turėtų ženkliai prisidėti prie DVŠ, kuriant atitinkamas žinias ir ugdant kompetencijas.

21. Plėtojant DVŠ turėtų būti atsižvelgiama į skirtingas vietas, šalių ir regionų sąlygas, taip pat ir į globalinį kontekstą, kad būtų suderinti globaliniai ir vietos interesai.

22. DVŠ taip pat galėtų prisidėti prie kaimo ir miesto vietovių plėtos, mokslo prieinamumo didinimo ir jo kokybės gerinimo. Tai būtų ypač naudinga kaimo žmonėms.

23. Etinis aspektas, įskaitant lygybės, vienybės ir dabartinės kartos bei kitų kartų tarpusavio priklausomybės, taip pat santykių tarp žmogaus ir gamtos, turtingųjų ir skurstančiųjų klausimus, yra labai svarbus darniam vystymuisi ir dėl to yra esminė DVŠ dalis. Atsakomybė yra neatskiariama nuo etikos ir yra DVŠ praktikos dalis.

24. Formalusis DVŠ turi įtraukti ne mokykloje įgyjamą gyvenimo ir darbo patirtį. DVŠ dalyvaujantys pedagogai¹ atlieka svarbų darbą, lengvindami šį procesą ir skatindami mokinių, studentų, valdžios institucijų ir pilietinės visuomenės dialogą². DVŠ taip sudaro galimybę įveikti švietimo izoliaciją, pasiekti visuomenę.

25. DVŠ apima tarpusavio pagarbos ugdymą bendraujant ir priimant sprendimus, perkeltant dėmesį nuo informacijos perteikimo į mokymąsi kartu³. Taigi reikėtų pripažinti, kad DVŠ prisideda prie aktyvaus ir inte-

¹ Pedagogai – tai mokytojai, dėstytojai, instruktoriai ir visi kiti švietimo srities specialistai, taip pat savanoriai švietimo lyderiai.

² Žr. t. p. Deklaraciją dėl darnaus vystymosi švietimo.

³ Salonikų deklaracija; Salonikai, Graikija, 1997 m. Kai kurios šalys vietoj sąvokos „mokymasis kartu“ vartoja terminą „visuomeninis mokymasis“.

gralaus politikos kūrimo ir sprendimų priėmimo. Todėl taip pat reikėtų svarstyti DVŠ indėlių, kuriant ir plėtojant demokratišką dalyvavimą¹, ypač sprendžiant visuomenės konfliktus ir siekiant teisingumo, taip pat įgyvendinant Vietos darbotvarkę 21.

26. DVŠ reikalingas daugelio suinteresuotųjų institucijų bendradarbiavimas ir partnerystė. Pagrindiniai dalyviai yra vyriausybės ir vietos valdžios institucijos, švietimo ir mokslo, sveikatos apsaugos ir privatusis sektorius, pramonė, transportas ir žemės ūkis, profesinės ir darbo sąjungos, žiniasklaida, nevyriausybinės organizacijos, įvairios bendruomenės, vietos gyventojai ir tarptautinės organizacijos.

27. DVŠ turėtų propaguoti daugiašalių susitarimų dėl aplinkos ir su darniu vystymusi susijusių atitinkamų tarptautinių susitarimų nuostatas.

IV. ŠVIETIMO ASPEKTAI

28. Įgyvendinant DVŠ, būtina persiorientuoti nuo vien žiniomis pagrįsto švietimo į problemų sprendimą ir galimų sprendimų ieškojimą. Dėl to švietime, kaip įprasta, turėtų būti išlaikytas dėmesys atskiriems mokymiesiems dalykams, bet kartu pabrėžiamas daugiadalykinis ir tarpdalykinis realių gyvenimo situacijų nagrinėjimas. Tai galėtų turėti įtakos mokymo programų struktūrai ir mokymo metodams, kad pedagogai nebebūtų tikrai žinių teikėjai, o besimokantieji – jų gavėjai. Šios abi grupės turėtų tapti komanda.

29. Formaliojo švietimo institucijos atlieka svarbų vaidmenį, ugdant žmogaus gebėjimus nuo pat ankstyvo amžiaus – jos suteikia žinių ir formuoja žmogaus nuostatas ir elgseną. Yra svarbu užtikrinti, kad visi mokiniai ir studentai gautų reikiamų žinių apie darnų vystymąsi ir žinotų sprendimų, nepalankių darniam vystymuisi, padarinius. Visa švietimo institucija, įskaitant mokinius ir studentus, mokytojus, administraciją ir kitą personalą, taip pat tėvus, turėtų vadovautis darnaus vystymosi principais.

¹ Darbotvarkė 21.

30. Svarbu, kad būtų remiama darnaus vystymosi neformaliojo švietimo ir savišvietos veikla, nes ji – esminis formalųjį švietimą ir suaugusiųjų mokymąsi papildantis elementas. Neformalusis DVŠ atlieka ypatingą vaidmenį, nes jis dažnai labiau orientuojamas į besimokančiuosius, į jų pačių aktyvumą ir skatina mokytis visą gyvenimą. Savišvieta darbo vietoje (susižiusi su darbu) yra svarbi ir darbdaviams, ir darbuotojams. Todėl reikėtų pripažinti ir skatinti įvairių DVŠ formų dalyvių bendradarbiavimą.

31. Tinkamas pedagogų rengimas ir perkvalifikavimas, taip pat jų galimybės keistis patirtimi, yra labai svarbūs DVŠ sėkmingumui. Geriau suprasdami ir išmanydami darnų vystymąsi, ypač jo aspektus savo veiklos srityse, pedagogai gali veiksmingiau dirbti ir rodyti kitiems pavyzdį. Mokymas taip pat turėtų būti glaudžiai siejamas su atitinkamais darnaus vystymosi tyrimų duomenimis.

32. DVŠ mokymo ir mokymosi kokybę lemia mokymo medžiagos turinys, kokybė ir prieinamumas. Tačiau tokios medžiagos visos šalys neturi. Tai yra viso formaliojo švietimo, taip pat neformaliojo mokymosi ir savišvietos, problema. Dėl to reikėtų įdėti daug pastangų, kad tokia medžiaga būtų parengta ir platinama. Turėtų būti skatinama rengti suderintą formaliojo ir neformaliojo švietimo medžiagą. Svarbiausia – užtikrinti, kad tokia medžiaga būtų siejama su darniu vystymusi ir prieinama vietos bendruomenei.

33. Kad DVŠ būtų veiksmingas, reikia:

a) stengtis jį įgyvendinti, pirma, integruojant DVŠ temas į visus atitinkamus mokomuosius dalykus, programas ir kursus, ir, antra, rengiant specialias dalykų programas ir kursus;

b) sutelkti dėmesį į prasmingą mokymąsi, kuris skatintų darnią elgseną švietimo institucijoje, darbo vietoje, šeimoje ir bendruomenėje;

c) didinti švietimo bendruomenės narių ir kitų suinteresuotųjų asmenų bendradarbiavimą ir partnerystę. Privačiam ir pramonės sektoriams labiau įsitraukiant į švietimo procesus, bus geriau reaguojama į greitą technologijų pažangą ir kintančias darbo sąlygas. Glaudžiai bendradarbiaudami su visuomene, besimokantieji įgis daugiau praktinės patirties;

d) stengtis suvokti globalines, regionines, nacionalines ir vietos aplinkos problemas; aiškinti jas gyvybės cikliškumo požiūriu ir sutelkti dė-

mesį ne tiktai į poveikį aplinkai, bet ir į ekonominę bei visuomeninę reikšmę, analizuoti ir natūralią, ir žmogaus sukurtą aplinką;

e) taikyti įvairius paties besimokančiojo aktyvumą skatinančius, į procesą bei sprendimus orientuotus, besimokančiajam tinkamus švietimo metodus. Be tradicinių švietimo metodų, turėtų būti organizuojamos diskusijos, koncepcijų ir sampratų apžvalga, teoriniai tyrimai, vertybių aiškinimasis, situacijų modeliavimas, scenarijų ir modelių kūrimas, situacijų vaidinimas, žaidimai, apklausos, atvejų analizės, ekskursijos, mokymasis gamtoje, besimokančiųjų siūlomi projektai, pažangiosios patirties analizė, taikomos informacinės ir komunikacinės technologijos (IKT), orientuojamasi į patirtį darbo vietoje ir problemų sprendimą;

f) turėti reikiamą mokymo medžiagą: metodinius, pedagoginius ir didaktinius leidinius, vadovėlius, vaizdines priemones, brošiūras, atvejų analizes, informaciją apie pažangiąją patirtį, taip pat elektroninę, garso ir vaizdo medžiagą.

34. Vyriausybės turėtų remti neformalųjį mokymą ir savišvietą, nes informuotų piliečių ir vartotojų pasirinkimas ir veiksmai yra labai svarbūs, įgyvendinant darnaus vystymosi priemones, taip pat Vietos darbo tvarkę 21.

35. Neformalusis mokymas ir savišvietą, taip pat visuomenės informavimo programos turėtų padėti geriau suprasti socialinių, ekonominių ir aplinkos klausimų sąsajas vietos ir globaliu mastu, atsižvelgiant ir į ateities perspektyvą. Bendruomenės, šeimos, žiniasklaida ir NVO yra svarbūs visuomenės informavimo apie darnų vystymąsi proceso dalyviai.

36. Nevyriausybinių organizacijų teikia svarbias neformaliojo mokymo ir savišvietos paslaugas, jos gali suteikti piliečiams daugiau galimybių, taip pat integruoti ir transformuoti mokslo žinias ir faktus į lengvai suprantamą informaciją. Reikėtų pripažinti, skatinti ir remti šių organizacijų, kaip tarpininko tarp vyriausybės ir plačiosios visuomenės, veiklą. NVO, vyriausybių ir privačiojo sektoriaus partnerystė turėtų ženkliai prisidėti prie DVŠ.

37. Žiniasklaida yra didelė jėga, daranti įtaką vartotojų, pirmiausia vaikų ir jaunimo, pasirinkimui ir gyvenimo būdai. Žiniasklaidos darbuo-

tojams yra svarbu sutelkti savo turimą mokslinę informaciją ir jos platini-
mo kanalus, kad būtų skleidžiama patikima informacija ir svarbiausi fak-
tai darnaus vystymosi klausimais.

38. Visi darbo rinkos sektoriai gali prisidėti prie darnaus šalies, re-
gionų ir pasaulio vystymosi. Specializuotų mokymo programų rengimas,
siekiant suteikti specialistams ir pareigūnams darniam vystymuisi reika-
lingų žinių ir gebėjimų, yra įvardytas kaip svarbi darnaus vystymosi švieti-
mo dalis¹.

39. Taigi profesiniam rengimui ir tęstiniam mokymui tenka labai svar-
bus vaidmuo, todėl tokį mokymą reikėtų organizuoti pareigūnams ir vi-
siems specialistams, ypač dalyvaujantiems planavime ir valdyme. Toks švie-
timas turėtų suteikti žinių ir padėti suvokti darnaus vystymosi procesą.
Tęstinis mokymas apima dvi pagrindines sritis: a) žinių ir gebėjimų tobu-
linimą ir b) įvairioms specialybėms ir situacijoms reikalingų naujų kom-
petencijų suteikimą. Tęstinis mokymas – viena iš sričių, kuriai būtų nau-
dingas švietimo sektoriaus, suinteresuotųjų institucijų ir plačiosios visuo-
menės bendradarbiavimas.

40. Į kvalifikacijos tobulinimo programas turėtų būti įtrauktos pa-
grindinės darnaus vystymosi temos, kartu reikėtų atsižvelgti į įvairių spe-
cialybių poreikius ir šių temų svarbą tose veiklos srityse. Ypač daug dė-
mesio reikėtų skirti dalykams, susijusiems su pagrindine specialybės veikla
ir jos ekonominiu, socialiniu poveikiu bei poveikiu aplinkai.

41. Kad DVŠ padėtų kurti darnesnę visuomenę, pokyčiai būtini pa-
čioje švietimo sistemoje. Reikėtų plėtoti prie DVŠ galinčius prisidėti ty-
rimus. Būtina plėsti suinteresuotųjų institucijų bendradarbiavimą ir part-
nerystę tyrimų ir plėtros veikloje: įvardyti sritis, kur reikėtų taikyti naujas
žinias, skleisti jas ir panaudoti. Tyrimų ir plėtotės sričių rezultatais reikė-
tų dalytis su kitais dalyviais vietos, regionų ir pasaulio mastu, taip pat
juos įtraukti į įvairias švietimo sistemos sritis, patirtį ir praktiką.

¹ Žr. t. p. Darnaus vystymosi švietimo dešimtmečio strategijos Veiksmų plano projektą.

V. VEIKSMŲ PLANAS

1. Įgyvendinimas nacionaliniu (valstybės) lygiu

42. Kiekviena šalis yra atsakinga už šios Strategijos įgyvendinimą. Siekiant į švietimą įtraukti darnaus vystymosi perspektyvas, prireiks ženklios politinės paramos visais valdymo lygmenimis. Šiuo tikslu rekomenduojama, kad šalys išverstų Strategiją į savo valstybinę kalbą(-as), o prireikus – ir į mažumų kalbas, išplatintų atitinkamoms institucijoms bei paskirtų koordinatorių.

43. Norint Strategiją veiksmingai įgyvendinti, jos nuostatos turi būti įtrauktos į valstybės ir vietos valdžios planavimo, investicijų ir valdymo strategijas, skirtas visų lygių švietimui ir visoms švietimo institucijoms bei organizacijoms. Be to, Strategija turėtų būti įgyvendinama, atsižvelgiant į kitas su ja susijusias valstybes, dvišales ir daugiašales iniciatyvas bei pasinaudojant jomis. Teisės, ekonomikos ir ryšių priemonės turėtų būti pritaikytos konkrečios valstybės sąlygoms. Taigi įgyvendinamos nuostatos būtų suderintos su atitinkamų šalių teise, strategijomis ir vykdomąja sistema.

44. Šalys turėtų atkreipti dėmesį į savo pagal tarptautinius aplinkos ir kitus atitinkamus susitarimus prisiimtus įsipareigojimus ryšių, švietimo, visuomenės dalyvavimo bei informavimo srityse, kad galėtų juos nuosekliai įgyvendinti per DVŠ.

45. Įvairių šalių švietimo sektorių sudaro daugybė veiksmų, kurių reguliavimo ir valdymo sistemos yra skirtingos. Šiame sektoriuje yra įvairaus amžiaus, skirtingos padėties žmonių. Svarbu, kad būtina sprendimų priėmimo ir jų įgyvendinimo sistemos švietimo srityje reforma būtų įgyvendinama vadovaujantis pasitikėjimo, dalyvavimo ir pagarbos principais, skatinant įvertinti savo veiklą. Būtina, kad, įgyvendindami Strategiją, už formalųjį ir neformalųjį mokymą ir savišvietą atsakingi asmenys bendradarbiautų su atitinkamomis valstybės institucijomis.

46. Turėtų būti pripažinta, kad visų atitinkamų valstybės institucijų bendradarbiavimas, bendra atsakomybė ir vadovavimas yra svarbus gero

valdymo mechanizmas, kuris turėtų būti stiprinamas. Švietimo ir Aplinkos ministerijos ypač turėtų bendradarbiauti ir imtis iniciatyvos, kad būtų siūloma ir skatinama ir toliau įtraukti darnaus vystymosi klausimus į visų lygių formaliojo švietimo strategijas, programas ir ugdymo turinį, taip pat jos turėtų vertinti Strategijos įgyvendinimą. Tačiau būtina, kad jos taip pat glaudžiai ir veiksmingai bendradarbiautų su kitomis valdžios institucijomis ir kitais partneriais, ypač atsakingais už ekonomiką.

47. Būtina turėti koordinavimo mechanizmą, kad Strategija būtų įgyvendinama valstybių lygiu, būtų keičiamasi informacija ir skatinami įvairių dalyvių ryšiai¹. Vienas iš būdų yra įkurti nacionalinę DVŠ tribūną, galbūt prie darnaus vystymosi tarybų ar kitų atitinkamų institucijų, ir taip sutelkti įvairių sektorių specialistus.

48. Nacionaliniai² (valstybės) įgyvendinimo planai turėtų būti pagrindinis Strategijos įgyvendinimo elementas. Šalys turėtų nuspręsti, kuri institucija bus atsakinga už jų nacionalinio įgyvendinimo priemonių plano rengimą.

49. Nacionalinis įgyvendinimo priemonių planas turėtų būti rengiamas pagal dalyvavimo principą. Taigi į šį procesą turėtų būti įtrauktos visos suinteresuotosios institucijos ir asmenys. Plane turėtų būti atsižvelgta į esamą šalies padėtį. Kadangi šalys gali pageidauti prioritetus ir įgyvendinimo darbotvarkę nustatyti pagal savo poreikius, strategijas ir programas, jos galėtų vadovautis šio skyriaus nuostatomis. Nacionaliniuose įgyvendinimo priemonių planuose turėtų būti išdėstyti Strategijos įgyvendinimo tikslai, veikla, priemonės, preliminarus grafikas, įgyvendinimo ir vertinimo instrumentai.

¹ Kai kurios šalys yra įdiegusios *žinių valdymo* principą.

² Federalinę valstybės santvarką turinčioms šalims visos nuostatos dėl nacionalinių įgyvendinimo planų taikomos valstybės, o prireikus – ir regionų mastu.

2. Veiklos sritys

Užtikrinti, kad politika bei reguliavimo ir vykdomoji sistema prisidėtų prie DVŠ įgyvendinimo

50. Politika, teisės aktai ir vykdomoji sistema bei ugdymo programos turėtų įtraukti ir remti DVŠ. Pagrindiniai būdai tai pasiekti būtų šie: patvirtinti DVŠ gaires visiems švietimo lygiams; skatinti tarpžinybinį ir įvairių suinteresuotųjų institucijų bendradarbiavimą, taip pat, jei reikia, konsultavimo mechanizmų kūrimą; įtraukti darnaus vystymosi principus į visų lygių aukštojo mokslo, ypač mokytojų rengimo, studijų programas ir specialius kursus; gerinti aprūpinimą darniam vystymuisi skirtomis švietimo priemonėmis ir jų valdymą, kad būtų plėtojami ryšiai tarp gamtos, ekonomikos, politikos ir visuomenės mokslų tarpdalykinėse, integruotose ir specializuotose studijose. Tarpdalykinės ir specializuotos studijos turėtų būtų deramai subalansuotos.

Skatinti darnų vystymąsi per formalųjį ir neformalųjį mokymąsi bei savišvietą

51. Turėtų būti skatinamas visuomenės informavimas darnaus vystymosi klausimais formaliojo švietimo institucijose, bendruomenėse, šeimose, žiniasklaidoje ir NVO bei per jas.

52. Darnaus vystymosi profesiniai gebėjimai ir žinios apie darnų vystymąsi turėtų būti nuolat tobulinami ir tapti mokymosi visą gyvenimą dalimi įtraukiant viešojo administravimo, privataus, pramonės, transporto ir žemės ūkio sektorių darbuotojus. Kadangi daugelis specialiųjų sričių nuolat vystosi, būtina nuolat kurti naujas žinias ir taikyti naujus gebėjimus, kad darnaus vystymosi koncepcija įgautų konkretesnį turinį.

53. Pagrindiniai būdai tai pasiekti būtų šie: teikti su darniu vystymusi susijusio tęstinio mokymosi galimybę specialistams, įskaitant planavimo, valdymo ir žiniasklaidos darbuotojus; skatinti ir remti bendruomenės informavimą apie darnų vystymąsi; plėtoti bendradarbiavimą su NVO ir remti šviečiamąją jų veiklą; skatinti formaliojo švietimo institucijų ir neformaliojo švietimo organizacijų bendradarbiavimą, taip pat ir savišvietą; skatinti žiniasklaidos darbuotojus rengti pasisakymus ir diskusijas darnaus vystymosi klausimais, kad būtų pasiekta plačioji visuomenė.

Didinti švietimo sektoriaus kompetenciją prisidėti prie DVŠ

54. Visų švietimo sistemos lygių pedagogai, vadovai ir pareigūnai turi siekti darnaus vystymosi švietimo žinių, kad galėtų suteikti būtinus patarimus ir paramą. Dėl to kompetenciją būtina ugdyti formaliojo ir neformaliojo švietimo lygmenyse.

55. Pagrindiniai būdai tai pasiekti būtų šie: skatinti plėtoti švietimo sistemos darbuotojų kompetenciją, taip pat vadovų supratimą apie darnų vystymąsi; parengti profesinės kompetencijos DVŠ srityje pripažinimo kriterijus; diegti ir plėtoti darnų vystymąsi užtikrinančias vadybos sistemas formaliojo švietimo institucijose ir neformaliojo švietimo srityje; įtraukti darnaus vystymosi klausimus į visų švietimo lygių pedagogų rengimo ir perkvalifikavimo programas, skatinti pedagogus, įskaitant neformaliojo švietimo ir savišvietos darbuotojus, dalytis savo patirtimi.

Užtikrinti reikiamų DVŠ priemonių ir medžiagos prieinamumą

56. Būtina rengti visų lygmenų DVŠ medžiagą, kuri būtų naudojama bendro pobūdžio kursams ir specialistų rengimui, taip pat savarankiškomis studijoms, ir pritaikyti ją vietos sąlygoms ir poreikiams.

57. Pagrindiniai būdai tai pasiekti būtų šie: skatinti medžiagos, skirtos visų švietimo ir kvalifikacijos tobulinimo lygių pedagogams, besimokantiešiems ir tyrėjams, rengimą ir leidybą, ypač vietos kalbomis; skatinti elektroninių, garso, vaizdo ir daugialypės terpės išteklių bei vaizdinių priemonių rengimą ir naudojimą mokymosi ir informacijos sklaidos tikslais; didinti DVŠ medžiagos ir reikiamos informacijos prieinamumą elektroninėmis priemonėmis ir internetu; užtikrinti formaliojo ir neformaliojo mokymosi bei savišvietos medžiagos derinimą, parengti atitinkamas sklaidos strategijas.

Skatinti DVŠ tyrimus ir plėtotę

58. Būtina tirti ir plėtoti įvairias DVŠ sritis, tokias kaip veiksmingi mokymosi metodai, vertinimo būdai, nuostatų ir vertybių ugdymas, mokyklų ir institucijų plėtra bei informacinių komunikacinių technologijų (IKT) diegimas. DVŠ tyrimai ir plėtotė turėtų jam sukurti ilgalaikį pagrindą.

59. Tyrimų ir plėtotės rezultatais reikėtų dalytis su kolegomis vietos, regionų ir tarptautiniu mastu, taip pat juos panaudoti kitose švietimo sistemos srityse.

60. Pagrindiniai būdai tai pasiekti būtų pradėti ir skatinti tyrimus ir plėtotę šiose srityse: DVŠ turinys ir mokymo bei mokymosi metodai, DVŠ kaip ekonomikos veiksnys ir ekonomikos įtaka DVŠ; darnaus vystymosi aspektų ir vietos konteksto integravimas į įvairius mokomuosius dalykus, teikiant pirmenybę tyrimams, kuriuose derinami įvairūs darnaus vystymosi aspektai; DVŠ rodikliai ir vertinimo būdai; tyrimų rezultatų ir pažangiosios patirties sklaida.

3. Tarptautinis bendradarbiavimas

61. Bendradarbiavimas darnaus vystymosi švietimo srityje ne tik prisidėtų prie DVŠ plėtotės ir tobulinimo įvairiose šalyse, bet ir padėtų užtikrinti tarpusavio supratimą, stiprintų pasitikėjimą ir pagarbą kultūros vertybėms, taigi formuotų draugiškus žmonių ir tautų santykius ir prisidėtų prie taikos ir gerovės kūrimo.

62. Reikia regionų lygmeniu įvertinti bei padėti įgyvendinti Strategiją ir skatinti bendradarbiavimą DVŠ srityje. Regionuose reikėtų atsižvelgti į kitus procesus, susijusius su Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi dešimtmečiu, ir prisidėti prie DVŠ tarptautinių iniciatyvų.

63. Regionas turi turtingą tarptautinio bendradarbiavimo patirtį švietimo, ypač aukštojo mokslo, srityje. Daug nacionalinių ir subregioninių tinklų, švietimo darbo grupių, universitetų tinklų ir asociacijų, programų ir partnerystės ryšių skirti kurti integruotas švietimo formas su darniu vystymusi susijusioms problemoms spręsti. Svarbu optimaliai panaudoti patirtį ir potencialą įgyvendinant DVŠ. Reikia nagrinėti ir tuos DVŠ klausimus, kurių svarba dar nėra pripažinta tarptautiniu mastu. Be to, būtina, kad tarptautinis bendradarbiavimas DVŠ klausimais vyktų ir ikimokyklinio bei mokyklinio ugdymo lygiu.

64. Turėtų būti teikiama aiški pirmenybė regioniniams ir subregioniniams forumams, į kuriuos keistis patirtimi darnaus vystymosi ir DVŠ

klausimais rinktūsi švietimo bendruomenės nariai – valstybės tarnautojai, pedagogai ir tyrėjai, taip pat kiti svarbūs veikėjai.

65. Dėl kompleksinio DVŠ pobūdžio yra būtina, kad, be švietimo bendruomenės, bendradarbiauti įgyvendinant Strategiją būtų kviečiami kiti tarptautinės bendruomenės nariai. Tai ypač svarbu tarptautiniam bendradarbiavimui, kurio tikslas – tobulinti įvairių specialistų ir pareigūnų darnaus vystymosi srities žinias ir gebėjimus.

66. Įvairiose JTEEK regiono dalyse patirtis ir poreikiai skiriasi. Būtina stiprinti subregioninį bendradarbiavimą. Taip būtų įmanoma glaudžiai bendradarbiauti konkrečiam subregionui svarbiais klausimais, kad šalys galėtų pasiekti geriausių praktinių rezultatų.

67. Būtina ir toliau nuolat vertinti įvairių subregionų poreikius. Ypač daug dėmesio reikia skirti Rytų Europos, Kaukazo ir Centrinės Azijos šalims¹ bei Pietryčių Europai, kad jos įveiktų didžiausius sunkumus aplinkosauginio švietimo ir darnaus vystymosi švietimo srityse. Kai kurie sunkumai kyla dėl nepakankamos mokomosios medžiagos, neveiksmingo aukštojo mokslo ir tyrimų institucijų galimybių panaudojimo, aukštos kvalifikacijos pedagogų stygiaus, nepakankamo visuomenės informavimo ir menko tarpžinybinio ir daugiašalio partnerių bendradarbiavimo DVŠ srityje. Dar viena aktuali Pietryčių ir Rytų Europos bei Kaukazo ir Centrinės Azijos šalių problema – menka kaimo vietovėse gyvenančių vaikų ugdymo kokybė ir DVŠ plėtrai reikalingų finansinių ir žmonių išteklių stoka. Taigi gebėjimų stiprinimas, finansinė parama ir pagalba darnaus vystymosi švietimo, tyrimų ir visuomenės informavimo programoms pereinamosios ekonomikos šalyse turėtų būti įvardyta kaip svarbi sritis, kurią atitinkamai turėtų svarstyti vyriausybės, su šiais klausimais susijusios organizacijos ir rėmėjai².

68. Pagrindiniai veiksmai galėtų būti šie: plėtoti DVŠ įgyvendinamas regionines ir subregionines sąjungas ir tinklus, skatinti „dvynių“ programas, dvišalį bendradarbiavimą ir partnerystę; prireikus remtis tarp-

¹ Žr. t. p. JTEEK regiono bendradarbiavimo aplinkos srityje dokumentą: Aplinkos strategijos Rytų Europos, Kaukazo ir Centrinės Azijos šalyse Veiksmų planas, 5-oji ministrų konferencija „Aplinka Europai“, Kijevas, 2003 m.

² Žr. t. p. Pasaulio viršūnių susitikimo dėl darnaus vystymosi Veiksmų planą.

tautiniiais teisiškai įpareigojančiais dokumentais, pavyzdžiui, Orhaus konvencija ir kitais svarbiais susitarimais, kad didėtų informuotumas darnaus vystymosi klausimais; padėti keistis pažangiąja patirtimi, naujovėmis ir informacija apie nacionalinius JTEEK bendradarbiavimo DVŠ plėtros srityje projektus, tarkime, naudojantis IKT priemonėmis ir JTEEK tinklalapiu; įtraukti DVŠ į atitinkamas dvišales ir daugiašales programas; skatinti nevyriausybinės organizacijas ištraukti į tarptautinį bendradarbiavimą DVŠ klausimais; skatinti ir koordinuoti visuomenei apie darnų vystymąsi informuoti skirtus tarptautinius renginius; skatinti keistis patirtimi.

69. Kad būtų užtikrintas veiksmingas regionų valdymas ir ryšiai, būtina paskirti DVŠ koordinatorius JTEEK valstybėse narėse ir reikiamose tarptautinėse organizacijose. Galėtų būti įsteigtas priežiūros komitetas, susidedantis iš švietimo ir aplinkos (ar atitinkamų kitų) sektorių atstovų, kuris stebėtų, kaip Strategija įgyvendinama. „Aplinkos Europai“ procesas galėtų būti regionų partnerystės DVŠ srityje tribūna. JTEEK Aplinkos politikos komitetas, remdamasis savo veiklos programa, galėtų apžvelgti Strategijos įgyvendinimo pažangą.

70. Per „Aplinkos Europai“ konferencijas ministrai gali pageidauti aptarti Strategijos įgyvendinimo pažangą pagal šalių ir kitas ataskaitas. Remiantis ataskaitomis apie veiklą aplinkos srityje, taip pat gali būti įvertinta šalių DVŠ pažanga.

4. Funkcijos ir atsakomybė

71. Vyriausybės turėtų aktyviai skatinti ir padėti įgyvendinti Strategiją savo šalyse. Jos turėtų vertinti ir nuolat atnaujinti įgyvendinimą visais valdymo lygmenimis.

72. Vietos švietimo administracija ir formaliojo švietimo institucijos yra raginamos imtis atsakomybės už konkrečių Strategijos nuostatų įgyvendinimą ir stebėseną.

73. Suinteresuotosios institucijos ir asmenys, įskaitant vietos valdžios institucijas, švietimo ir mokslo sektorius, sveikatos apsaugos sektorius, priva-

tųjų sektorių, pramonės, transporto ir žemės ūkio sektorius, taip pat profesines ir darbo sąjungas, žiniasklaidą, NVO, įvairias bendruomenes, vietos gyventojus ir tarptautines organizacijas, turėtų būti kviečiami nustatyti savo prioritetus ir imtis atsakomybės už Strategijos įgyvendinimą ir atnaujinimą.

5. Finansai

74. Reikiamų finansinių priemonių Strategijai įgyvendinti užtikrinimas yra svarbi jos sėkmingo įgyvendinimo sąlyga. Kad būtų tiksliai apskaičiuotos įgyvendinimo priemonių, kurios būtinos Strategijos tikslui pasiekti ir šių investicijų grąžai gauti, išlaidos, yra svarbu suvokti švietimo vertę diegiant visuomenėje darnaus vystymosi strategijas ir praktiką. Švietimas turėtų būti laikomas per ilgą laiką atsiperkančia investicija.

75. Apskritai šios Strategijos įgyvendinimo išlaidas turėtų apmokėti kiekviena šalis. Dėl to vyriausybės turėtų užtikrinti reikiamus išteklius. Daugelis pasiūlytų veiksmų gali būti įtraukti į vykstančią švietimo sektoriaus plėtrą. Kai kuriuos veiksmus būtų paprasčiau įgyvendinti per subregioninius ar regioninius projektus.

76. Visų formų DVŠ finansuoti vyriausybės turėtų svarstyti galimybę panaudoti biudžeto lėšas ir ekonomines skatinimo priemones, įskaitant DVŠ stipendijas ir švietimo institucijų pajėgumo stiprinimą. Reikėtų stengtis įtraukti DVŠ elementus į dvišales ir daugiašales programas. Norint gauti paramą, taip pat tarptautinių paramos fondų ir privačiojo sektoriaus materialinę paramą, gali būti kuriami ir skatinami partnerystės ryšiai. Pirmame Strategijos įgyvendinimo etape labai svarbu, kad finansinę paramą gautų tam tikros regiono šalys, ypač Rytų Europos, Kaukazo ir Centrinės Azijos bei Pietryčių Europos šalys, kad jos galėtų pradėti šį procesą.

6. Vertinimas ir tvarkaraštis

77. Norint vertinti Strategijos įgyvendinimą, reikėtų sudaryti tvarkaraštį ir parengti rodiklius. Žmonių galimybės dirbti darnaus vystymosi labai priklauso nuo švietimo kokybės ir mokymosi rezultatų. Darnaus vystymosi aspektų diegimas visose švietimo formose ir lygiuose yra ilgas procesas, todėl jo rezultatai gali būti vertinami tikrai per ilgą laikotarpį.

78. Strategijos įgyvendinimas turėtų būti tęstinis procesas. Tačiau norint palengvinti jo pažangos vertinimą, siūloma numatyti tris įgyvendinimo etapus:

I etapas (iki 2007 m.). Geras pagrindas pradėti Strategijos įgyvendinimą. Rekomenduojama, kad kiekviena šalis nurodytų, kokią veiklą Strategijos srityje ji šiuo metu vykdo. Šalys turėtų pateikti vykdomos politikos, teisės, vykdomosios ir finansų sistemų ir švietimo veiklos apžvalgą. Šalys, be kita ko, turėtų įvardyti esamas kliūtis ir spragas. Reikėtų svarstyti priemones trūkumams pašalinti ir parengti atitinkamą nacionalinį įgyvendinimo priemonių planą. Turėtų būti parengti itin kokybiški DVŠ įgyvendinimo metodai ir rodikliai. Per „Aplinkos Europai“ konferenciją ministrai gali patvirtinti savo išipareigojimą įgyvendinti Strategiją, pasidžiaugti sėkminga veikla, aptarti problemas ir susirūpinimą keliančius klausimus ir pranešti apie nacionalinių (valstybės) strategijų įgyvendinimo pažangą.

II etapas (iki 2010 m.). Įgyvendinant Strategijos nuostatas, jau turėtų būti padaryta tam tikra pažanga. Šalys turėtų apžvelgti pažangą, padarytą įgyvendinant jų nacionalines (valstybės) strategijas, ir prireikus jas peržiūrėti.

III etapas (iki 2015 m. ir toliau). Įgyvendindamos DVŠ, šalys turėtų būti padariusios nemenką pažangą.

79. Kad būtų lengviau vertinti Strategiją ir nustatyti gaires, reikėtų apsvarstyti kai kuriuose dalykus, tarkime, vadovų ir koordinatorių Strategijai įgyvendinti paskyrimą, Strategijai reikalingos politikos, teisės ir vykdomąją sistemas, tarpvyriausybinių ir daugiašalio bendradarbiavimo ir partnerystės struktūrą, sąsajas su formaliojo ugdymo turiniu ir mokymosi programomis, pagrindinį ir tęstinį, ypač pedagogų, mokymą darnaus vystymosi klausimais, DVŠ priemonės ir medžiagą bei tyrimus ir plėtrą, neformaliojo švietimo ir savišvietos plėtrą, žiniasklaidos veiklą ir jos poveikį besimokantiejiems.

Pastaba

Šio leidinio originalą anglų kalba galima rasti tinklalapyje www.unece.org. Išsamesnės informacijos darnaus vystymosi švietimo klausimais galima rasti adresu www.unesco.org/education.